

Artikeln var införd i KARLSKRONA-TIDNINGEN, N:r 38, Onsdagen den 15 februari 1911.

Avskrift

Pesten 1711

Hur det var ställdt i Blekinge

av Ernst Holmberg

Då vi i dessa dagar läsa om pestens fruktansvärda härjningar där borta i fjärran Asien, väckes häraf minnet af den hemska böldpest som kommande österifrån hemsökte vårt, af de långvariga krigen utarmade land för 200 år sedan. År 1710 den 27 aug. utfärdade kungl. Senaten från Arboga en publikation, att den i 1695 års psalmbok föreskrifna bönen för pestilentian skulle läsas i alla rikets kyrkor. På den tiden var det hufvudsakligast genom de offentliga kungörelserna, som den stora allmänheten satts i tillfälle att få veta om riksnyheter. Det torde ej sakna sitt historiska intresse, att erinra sig, hur vi hade det i vårt Blekinge och närliggande militärdistrikt för 200 år sedan under dessa böldpestens oförgätliga dagar. Af rapporter och skrivelser, som från skilda håll inkommo till Am:tscollegiet och landshöfdingeämbetet härstädes inhämtas bland annat följande. Någon dag i början af januari 1711 inlämnade barbermästaren vid flottan Jörgen Zigelhoff ett memorial, hvori han förfrågar sig, om han var skyldig att vid dessa sjukliga tider uti sitt hus betjäna underofficerare och gemene man med rakande, enär han ej kunde veta, huruvida dessa personer voro obesmittade, eller om de varit i sådana hus, där smittan (contagio) sig inritadt. Den 13 januari rapporterar holmamiralen Sparre att »mesta delen af arbetsfolket på varfvvet äro döda och sjuka, och att det erfordrades åtminstone 200 man för att komplettera vakten och lossa 4 lastdragare. Den 14 i samma månad inlämnade dåvarande am:ts-superintendenten Johan Petersson ett memorial, hvori han tillkännager, att prästen Erik Åhman, som »i dessa contagieusa tider» betjänat am:tsförsamlingen, genom döden afgått. Som hjälp vore af största behof och ingen på platsen funnes, som ville sig en sådan tjänst åtaga, borde skyndsamligast skrifvelse härom afgå till stiftets biskop.

Den 20 jan. inrapporterade löjtnant Spak, att en möllare från Augerum kommit till vakten ute på Pantarholmen och begärt att få komma in i staden. På anfrågan hade han berättat, att hans hustru nyligen dött i farsoten. Han hade emellertid sedermera lyckats praktisera sig in i staden och tagit logi hos en Kristian Höjer, där han insjuknat, hvilket löjtnanten ansåg vara sin plikt att förmåla. Den 23 jan. inkom en rapport från kaptten Hans Wulf i Kalmar om svårigheten att upprätthålla vakthållningen för sjukdomens skull. Han begär ditskickandet af en fältskär, som kunde uppvakta de sjuka, hvilka i annor händelse torde försmäktas och dö af vanskötsel, så mycket mera som samtliga båtsmännen voro alldeles utblottade på kläder.

Uti en skrifvelse af den 28 jan. berättar kaptten och underkommendanten på Drottningsskär Filip Häger, att soldaterna därute dagligen sjukna och bortdö, samt att han ej har kvar så mycket folk som behöfves för att fälla upp den stora bryggan. Han begär för den skull förstärkning, ty »i vidrig händelse kan fästningen ej tillslutas om nätterna».

Den 30 jan. begärde vaktmanskapet i Kalmar genom sina officerare, att de måtte utfå en månadspenning och i den svåra kölden ett par skor; »eljest creperar folket och utdör alldeles».

Enligt en rapport af den 1 febr. hade ej mindre än 105 man dött sedan den 16 januari af det manskap på 1,120 man, som efter hållen mönstring befunnits vara tjänstdugliga. Den 7

februari ingick klagomål från magistraten, att vakten på Pantarholmen af egennyttiga dispenserade åt hvem den behagade de varor, som eljest borde torgföras. Kapten Häger på Drottningsskär rekvirerar i samma månad att få några kittlar att laga mat uti och andra att utkoka skjorter och andra kläder, »eljest förgås folket utaf vanskötsel».

Den 1 mars rapporterar doktor Tranaius, att »farsoten nu är stillad uti barackerna». Han påyrkar att de kläder, som de sjuka och döda legat uti borde uppbrännas jämte sänghalmen, samt att nya täcken, bolstrar och lakan skulle anskaffas. Om rekryteringen från Öland berättas att »man finner en allmän lamentation och fattigdom hos allmogen», och kapten Wulf rapporterar från Kalmar, att pestbölderna grassera ännu, samt att en del af det värfvade manskapet »dör bort i mankement af kläder, skor och strumpor». Från major Tallberg ingick i april en liknande dyster rapport, att de soldater utaf överste Köhlers regemente, som skulle ut på den Nyenska expeditionen, »voro helt nakna och hade hvarken skor, strumpor eller skjorter». Det var ju icke att undra öfver att farsoten under sådana förhållanden fann den tacksammaste jordmån för spridning och tortvaro. I maj inberättar doktor Tranaius att »contagion åter synes tillsätta, samt att kammarförvanden Byders hud var indificerad». Med anledning häraf anser han sig böra proponera att de som voro af sjukdomen indificerade antingen borde utföras till Aspöbarackerna eller till någon annan plats; att de hus, i hvilka smittan inritat sig, borde tillslutas och blifva märkta, så att grannarna och andra blefvo varnade för att gå dit, att husbonden strax gifver tillkänna om någon insjuknat, så att den sjuke kunde blifva separerad från de andra; att gator och platser rensades från orenlighet; att hundar och svin blefvo bortförda. I samma hand härmed rekvirerade sjukhusinspektören Gideon Hjellman, att i stället för de utslitna gamla kläderna borde följande artiklar anskaffas: 200 bolstrar, 150 hufvudbolstrar, 150 lakan samt 200 halmkärvar.

I augusti inberättar landshöfdingen Gyllengrip i Kalmar, att såväl i Västervik och i Kalmar som på landet 20 å 30,000 människor borttryckts af sjukdomen, och från Karlshamn och Kastellet, därstädes framgår i september underrättelser om att farsoten är fortfarande gängse.

Hvad som uti ej ringa mån äro svåraste läget, var bristen på penningar, hvarför också ständiga klagomål häröfver anfördes. Så här omnämnder uti september öfverlöjtnant Köhler i ett memorial denna officerares »miserabla och eländiga tillstånd», därför att de ej kommit något månadsgage; och landshöfding Adlerstén beklagar öfver, att ränteriet »är så utblottadt, att mången vecka icke 10 daler inflyta, ändock till durchmarschens förplägningar, ryska fångars underhåll, de ordinarie garnisonernas afbetalande samt underofficerarnes och de gemenas af öfverste Köhlers regemente förplägnande ansenliga medel dagligen åtgå». Såsom orsak till denna betänkliga penningbrist uppgifver landshöfdingen att fogdarne i länet på grund af den svåra farsoten ej kunde hålla några räknemöten med allmogen och uppbära deras skatter. I oktober insände landshöfdingen en specifikation på det i Blekinge befintliga manskapet, som kunde brukas till sjös, och bestod detta af »gamla afförpassade båtsmän». De öfriga bodde på pesthemman, hos änkor och sina gamla föräldrar, och kunde ej tagas därifrån med mindre hemmanen blefvo öde. Från Sölvesborg kunde ingen man komma, emedan de alla voro i pesten utdöda.

Den 30 dec. rapporterar öfverstelöjtnant Claës Fromhald Köhler, om soldaterna af hans regemente högeligen crepera och lida hunger, och att de, som lida i barackerna, äro af hunger så försmäktade, att de därigenom lära tvingas till döds. Det är alldeles nödvändigt, att de ? sitt traktamente, så framt de ? skola svälta ihjäl eller gripa till straffbara utvägar att sig födan förskaffa».

Att pest, hunger och köld äro fiender som trotsa all mänsklig makt, fick vårt åt Carl XII:s krig utarmade folk och land i rågadt mått och dessa hemska farsotstider besanna, och icke mindre hade Karlskrona såsom sjöförsvarets hjärta och utskeppningsort för trupperna de mångsidigaste känningar häraf. Enligt en i amt:sförsamlingens dödbok gjord anteckning af prästen Gustaf Adolf Fult skola icke mindre än 6,000 personer dött här i staden. För begrafning af de många pestliken blefvo för amt:sförsamlingens räkning tvenne kyrkogårdar utanför staden utsedda och invigda nämligen en på Aspö och en på Wämö vid Tyskbryggaregården. Intill år 1714 gjordes alla begrafningar på dessa båda kyrkogårdar. Prästen Fult slutar sin anteckning i dödboken med dessa ord: »Gud förskona oss hädanefter för ofvannämnda straff och plåga för Jesu Kristi skull! »

Ernst Holmberg

Ernst Holmberg (1864-1940) var präst till yrket och under ett halvt sekel verksam i Karlskrona. Förutom några böcker författade Holmberg också ett stort antal uppsatser, främst i Tidskrift i Sjöväsendet samt en mängd artiklar i lokala tidningar. Han ägnade sig i synnerhet åt den karolinska flottan och ofta hade hans arbeten en personhistorisk inriktning. Det är tydligt att Holmberg hade samlat på sig ett ansevärt material rörande den karolinska tidens sjöofficerskår, anteckningar som åtminstone delvis användes av Hjalmar Börjeson och Karl Wester under arbetet med Biografiska anteckningar om örlogsflottans officerare 1700-1799.

Källa: Ohlsson, H. T., Biografisk matrikel över svenska kyrkans prästerskap 1934. - Lund, 1934 ; Svensk historisk bibliografi